

Метричні книги церков як джерело генеалогічної інформації

Практика проведення генеалогічних досліджень свідчить, що одним з найбільш цінних та достовірних джерел з генеалогії усіх станів є метричні книги церков, костьолів, рабинатів. Адже метою будь-якого генеалогічного дослідження є пошук представників свого роду, реконструкція Генеалогічних зв'язків, і саме метричні книги, на відміну від більшості документів, які містять інформацію про громаду, соціум, є носіями відомостей про конкретну людину в історичному процесі. В історичній науці метричні книги досліджувалися, головним чином, як демографічне джерело [1, 106–111; 2, 81–88]. В останні роки серед науковців зростає зацікавлення метричними книгами як джерелом історико-краєзнавчих та археографічних досліджень [3; 4; 5]. Проте їхні інформативні можливості набагато більші. Зокрема, Я. Дашкевич вважає, що метрики дають відомості таких профілів: "біографістика; генеалогія; історична демографія; історична медицина – аналіз смертності з погляду хвороб; етнічна і конфесійна історія; лінгвістика; мистецтвознавство, історична фактографія" [6, 33]. У тих небагатьох публікаціях, присвячених питанням генеалогії, метричні книги згадуються як важливе генеалогічне джерело [7, 150–153; 8, 55]. Проте й досі залишається не дослідженим їхній інформаційний потенціал, який можна використати під час проведення генеалогічного дослідження. Тому в цій статті маємо намір з'ясувати, яку генеалогічну інформацію містять метричні книги церков, а також особливості фіксації цієї інформації в різні часи. На нашу думку, реалізація поставлених завдань дасть можливість у майбутньому розглянути питання методики використання метричних книг під час проведення генеалогічних досліджень.

Одним із перших про метричні книги в українських церквах писав І. Франко у статті про Йосифа Шумлянського [9, 531–532], крім того, про них зазначено в енциклопедичному словнику Брокгауза [31, 203].

Проте в науковій літературі утвердилася думка, що метричні книги в українських церквах були запроваджені після указів Петра I за 1722 рік [10, 97].

Із сучасних дослідників першу спробу довести помилковість цього твердження в ряді своїх статей зробив львівський дослідник Ігор Сковчиляс [11, 4–5; 12, 2–4; 13, 2–3; 14, 77–87; 15, 2–4]. Він вважає, що першою відомою метричною книгою, що провадилася Православною церквою на українських землях, був "120-сторінковий "Прототипон онома, сиреч Метрика имен крещающихся" братської ставропігійської церкви Св. Миколая в Замості, яка з'явилася задовго до Требника Петра Могили: поодинокі кириличні записи в ній сягають 1630–1640 рр. (9 нотаток про хрещення). Всього ж "Прототипон онома" за 1630–1699 рр. містив 918 метричних записів, ретельно упорядкованих "старшим" Святомиколаївського братства Григорієм Сакевичем і вчителем місцевої руської (української) школи Григорієм Волостовським [14, 79].

"На появу метричних книг у православних та уніатських церквах України, – наголошують львівські дослідники Я. Дашкевич та І. Сковчиляс, – вплинуло те, що упродовж XVII ст. були запроваджені метрики у вірменських та латинських парафіях Західної та Правобережної України [6, 34; 14, 78]. Вірменські метричні книги вперше з'явилися у Львові 1636 р., тобто після того, як львівський вірменський архієпископ Нікогос Торосянц (Микола Торосович) 1630 р. погодився на унію з Римом. Ця перша книга збереглася до сьогодні у Бібліотеці ордену Мхітаристів у Відні" [14, 78].

Імовірно, з практикою метричної реєстрації людності у вірменських та католицьких церквах був ознайомлений митрополит Петро Могила, який й ініціював введення метрики у Православній Церкві на території сучасних України й Білорусі. В 1646 р. він видав "Гребник", в заключній частині якого вперше в історії Київської Церкви запропонував форму метричних записів для реєстрації чинів хрещення, вінчання, похоронів, а також для складання списків парафіян [25, 425–428].

Проте метрична реформа Петра Могили, кодифікована в Требнику 1646 р., не призвела до масової появи в православних парафіях України церковних книг, що реєстрували б хрещених, вінчаних та померлих. Причиною такого становища, як вважає І. Сковчиляс, була смерть Петра Могили, а отже ця богослужбова книга зі зразками метричних записів через об'ємність і високу ціну так і не стала в добу Хмельниччини й Руїни практичним підручником для тисяч парохів. Іншою причиною ігнорування духовенством канонічної вимоги провадження метрик був спротив місцевих православних владик, які не бажали, щоб їхні парохі послуговувалися Требником Петра Могили [14, 78].

Новий етап метричної реформи пов'язаний з ім'ям тогочасного номінального глави Православної Церкви в українсько-білоруських землях Антонія Винницького. У 1675 р. він започаткував видання спеціального друкованого формуляру – “Метрики церковної”, в якій було передбачено провадження в парафіяльних канцеляріях усіх чотирьох видів метричних книг: 1) хрещених; 2) вінчаних; 3) “живих парафіян”; 4) померлих, а також пропонувалися зразки метричних записів [12, 2]. Ця “Метрика” була офіційно запроваджена в Перемишльській єпархії, частково, у Львівській та в деяких парафіях Холмсько-Белзької єпархії, що не визнавали юрисдикції місцевого уніатського владики Якова Суші.

Через п'ять років, 2 жовтня 1680 р., вийшло “Зерцало до преизрєнія і латвейшаго зрозуміння віри святой”, в якому львівський владики Йосиф Шумлянський запропонував кожному священику вести реєстр хрещених та вінчаних. А в 1686 р. в його ж “Метрике, которая що значит, для чого и як давно есть в церкви Божией, тут вкоротце описуется” надруковано зразки, котрі повчали парохів, як реєструвати на письмі хрещених та вінчаних. На відміну від попередників Йосиф Шумлянський не вважав за необхідне вести реєстри померлих та живих парафіян [9, 531–532].

Наступним, хто прагнув запровадити метричні книги на українських землях, був київський митрополит Варлаам Ясинський. 1 березня 1691 р. на скликаному ним єпархіальному соборі духовенства було обговорено проблему метричного обліку людності в церквах. Результатом його роботи були “Заповіди от древних правил церковних”. Згідно з дев'ятою заповіддю, кожен священик Київської єпархії обов'язково повинен був мати дві книги: одну для запису хрещених і другу для запису вінчаних. Цю постанову Київський єпархіальний собор обґрунтовував на правилах Св. Діонісія Ареопажита та “Требнику” Петра Могили [16, 408].

Аналіз метричних реформ, ініційованих Петром Могилою, Антонієм Винницьким, Йосипом Шумлянським та Варлаамом Ясинським, показав, що вони не поширювалися на всі українські землі і мали обмежений вплив. Метричні книги впроваджувалися поволі через неготовність та небажання більшості священиків виконувати вказівки церковної влади. На такий стан справ впливала і невідповідність організаційних структур Православної церкви до забезпечення дієвого контролю за ходом метричної реформи.

Все ж, незважаючи на ці недоліки, в наступні десятиліття спостерігається повсюдне запровадження метричних книг і устійнення практики реєстрації природного руху населення в багатьох українських парафіях. Це було пов'язано з розширенням сфери вжитку метричних книг у суспільстві. Зокрема, Б. Барвінський наводить приклади практичного використання метрик. “Як показують акти, – писав він, – метрика уродження та хрещення мала віддавна велике значеніє в відносинах підданства. Метрика доказувала приналежність підданого до його місця уродження, тож дідич, який хотів подати доказ, що сей або той підданий належить до нього, мусів в першій лінії поглянути в метрикальні книги та переконатися, чи сей підданий уродився в його селі. Се случалося, видно, особливо тоді, коли підданий одного дідича перейшов або втік до другого дідича” [17, 23].

Отже, факти свідчать, що вже у XVII ст. в Київській православної митрополії зроблено перші спроби метричної реєстрації людності.

Значно пізніше були запроваджені метричні книги на українських землях у складі Московського царства та Російської імперії. На Московському (Никоновському) церковному соборі 1666–1667 рр. вперше прийнято рішення про необхідність вести метричний облік священиками церков [18, 329]. Але тоді це рішення так і залишилося невиконаним. Імовірно, це було пов'язано з тим, що собор не визначив правила ведення метрик про хрещення, шлюб та смерть.

На початку XVIII ст. знову до цього питання звернувся Петро I. 14 квітня 1702 р. він видав наказ “О подаче в Патриарший Духовный приказ приходским священникам недельных ведомостей о родившихся и умерших” [19, 192]. Як і в рішеннях Московського церковного собору 1666–1667 рр., у цьому документі не оприлюднювалася форма відомостей про народжених та померлих. Священики мали подавати лише статистичні дані про народжених та померлих у своїх приходах, які, очевидно, робили на основі поіменних записів народжених та померлих. Ці записи й були попередниками метричних книг.

У 1722 р. в 29-му пункті “Прибавления к «Духовному регламенту»” вже було конкретно вказано, яку інформацію потрібно заносити в “книги, которые обычен нарицаются метрики, то есть книги записные” [20, 707], а в указі Синоду від 20 лютого 1724 р. уточнювали особливості ведення метричних книг і вперше запроваджувався поділ їх на графи. В цьому ж указі пояснювалася необхідність запровадження метрик: “Святейший Синод, треба ведать о количестве всего Российского

Государства людей, рождающихся и в брачное супружество совокупляющихся и умирающих, о каковых, хотя по прежним Его Величества указам везде священникам книги иметь и в должное правительству присылать повелено" [21, 266]. Отже, особливостю проведення метричної реформи на території Російської імперії стало те, що її ініціатором була держава, вона й здійснювала контроль за її проведенням, видавши низку указів з питань ведення метричних книг.

Джерельна база дослідження представлена церковними метричними книгами, що зберігаються у фондах Інституту рукопису НБУ ім. Вернадського, ЦДІА України у Києві, в державних архівах Сумської, Харківської, Донецької, Волинської областей. Зокрема, найдавнішу метрику виявлено у фонді О. Лазаревського [22]. Перші записи в ній зроблено в 1687 році. На нашу думку, ця метрика є результатом метричної реформи Йосифа Шумлянського. Таке припущення зроблено на основі порівняння тексту зазначеної метрики з текстом Метрики Шумлянського, опублікованого І. Франком [9, 531–532]. Крім того найдавніші метрики виявлено у фондах Київської духовної академії, Історичного музею ім. Т. Г. Шевченка в Інституті рукопису, а також у колекції метричних книг України в ЦДІА України в Києві. Для найдавніших метрик було характерно те, що записи в них робилися скорописом XVII–XVIII ст., дати – кирилицею, мова метричних записів – українська та польська.

Нами проведено вибіркового текстологічного аналізу записів у метричних книгах, створених у період з 1687 по 1920 рр. з метою з'ясування, яку генеалогічну інформацію вони містять.

Як результат встановлено, що особливостю церковних метричних книг України є те, що священники користувалися різними формулами метричних записів про хрещення, шлюб та смерть. За основу першої формули було взято зразки метричних записів з "Требника" Петра Могили. Тому для зручності назвемо їх "могилянськими". Другий зразок – формуляр був запропонований указом Синоду № 4480 від 20 лютого 1724 року. Далі будемо називати його "синодським". Варто зазначити, що А. Вінницький, Й. Шумлянський, В. Ясинський та Ст. Яворський, проводячи метричні реформи в своїх єпархіях, своїм парохам пропонували могилянський зразок і саме за цим зразком до 1795 року проводилася метрична реєстрація в більшості церквах Правобережної України.

Синодська формула метричних записів була типова для метричних книг церков, підпорядкованих Московському патріархату. З середини 90-х років XVIII ст., коли православна церква на Правобережжі остаточно опинилася під духовною юрисдикцією російського Синоду [23, 353], за цим зразком до 1838 р. заповнювалися більшість метричних книг церков України.

Визначимо спільне для всіх метричних книг. На початку кожної метричної книги обов'язково потрібно було написати назву та місцезнаходження церкви, якій належить ця книга, прізвище, ім'я священника та рік, коли робилися записи.

Як правило, кожна метрична книга розпочиналася з записів про охрещених. Проводячи генеалогічне дослідження за допомогою найдавніших метричних книг, необхідно враховувати те, що до 1795 р. священники записували тільки дату хрещення, дата ж народження не вказувалася. Хоча у пропонуваніх зразках, як у могилянському, так і в синодському, передбачалася фіксація дати народження.

Перейдемо до характеристики кожної формули метричного запису.

Могилянський запис про хрещення виглядає так:

"В Лето Божияго Воплощения, _____ Месяца, _____ дня, _____

Аз (имярек), священник Парохиальный, Церкве святого суцця в Граде, (имярек) крестих младенца рожденнаго, или Младеницу, рожденную дня, от Родителей Законновенчанных, отца (имярек): Матере (имярек) парохиан сея парохия, или Церкве, (имярек): отчества и роду сицеваго, ему же дано есть имя, (имярек). Кмотр бысть, (имярек); сын, (имярек): от парохии, или Места (имярек): Кмотра, (имярек): супружница (имярек), или дщерь, (имярек), от парохии, или Места, (имярек)" [24; 25, 425].

Однак, як показав перегляд метрик, не всі парохі дослівно його дотримувалися. Деякі священники скорочували визначену Петром Могилою форму метричного запису, після чого вони мали такий вигляд: "Яз іерей Ігнатій пресвітер Половецький Покровської церкви крестил и миропомазал в церкви младенца Анну от родителей законновенчанных Марка внука осадчого и жены его Марии. Восприемниками были Лукаш Радчун и Иулиана Кириковна" [26]. Зустрічаються записи, що містять відомості про соціальний стан ("шляхта", "шляхетського уродження", "працовити", "воини", "жовнір") [27], віросповідання, місце проживання та територіальне походження батьків і хрещених. Усі ці особливості дуже добре демонструє такий метричний запис: "Року Божия от Рождества Христового 1717, месяца марта, дня 14. Яз Даниил Горошко священник парохиальной церкви Святителя Николая во граде Старой Сенявы крестил младенца, рожденного от родителей законновенчанных отца Василия пана Гуковского, матери Анны пани Гуковской з села Иванкове парохии сей. Ему же дано

имя Иоанн. Кумом же бысть пан Казимир Горчинский, кума Елена супружница пана Антония Стрелецкого римской (веры)" [24, арк. 2 зв.].

На відміну від могилянської формули метричного запису, синодська мала графічний вигляд.

Часть 1. О рождающихся				
No	Число Рождения	У кого родился	Число крещения	Кто восприемники
		Месяць Генварь		

По вписании, у кого и кто родился, и кто были восприемники, в то самое время показывать и имена священников молировавших и крестивших [21, 266].

У другу частину метричної книги записували відомості про тих, хто одружувався. При цьому, за рекомендацією Петра Могили, використовували такий зразок: "В Лето Христова Рождества, _____ Месяца, _____ Дня,

Извещениям обычным трем бывшим в мимошедшия Праздничныя дни. Первое тогожде, или инаго (имярек): дня. Второе же дня, _____ Третье дня, по божественной Литургии бысть, ни единомужепрепятую откровенну бывшу, аз (имярек): Пресвитер Парохиальный Церкви Святых: (имярек): Града или Села (имярек) сына (имярек): онсица (имярек): Парохии Церкви (имярек): и (имярек) дщерь онсици, (имярек): или оставшую вдовицу, (имярек): сея или иныя Парохия, (имярек): в Церкви (имярек): вопросих, и сизволение обоим взаим бывшее чинно услышав, обычным Церковным благословением сочетах и венчах, предстоящим свидетелем (имярек), Парохии Церкви (имярек): и сице имена всех ту сущих и изряднейших вписует" [25, 428; 28].

У запису про шлюб священники повинні були також зазначати перший чи другий шлюб.

Синодський зразок мав такий вигляд:

Часть 2. О бракосочетавшихся.			
No	Кто именно венчаны	Число венчания	Кто были поручители или поезжаные

Месяць Генварь

По учинении, по силе указов обыска и по вписании бракосочетавшихся и поручителей или поезжан, в то самое время показывать имена священников, венчавших браки [21, 267].

Аналіз метричних записів про шлюб показав, що практично священники дотримувалися цього зразка. Проте, як і у випадку з записами про народження, зустрічаються записи скорочені та з додатковою інформацією, головним чином про наречену.

Третя частина метричної книги містила відомості про померлих. Священники, які користувалися могилянським зразком, відповідні записи робили такі: "В Лето, _____ Месяца, _____ дня _____ Преставился раб Божий, (Имярек), сын (имярек), от Града, или села, или Места, сый леты, (аще вестно сие быти может,) в дому, (имярек), Православнокафолической Вере, исповедав согрешения своя мне Иерею, (имярек), или иному Иерею, (имярек), и причастився святым Христовым Тайнам, и помазание святого Елея прием, предасть душу свою благочестно Господеви" [25, 428].

Вік померлого і причину смерті в давніх метриках не вказували. Однак були й винятки. Наприклад, деякі священники записували, в якому віці померла людина, а також дуже цінну для генеалогічного дослідження інформацію – хто з рідних залишився у померлого. Ці записи мали такий вигляд: "Аз иерей Василий [...] пресвитер церкви Святителя Христова Николая по исповеди и принятии Святых тайн погребох Раба Божия Давида Дорошенка который имел 40 лет. По нему осталась жена Анна" [29].

У запису про смерть дитини деякі священники зазначали ім'я та прізвище не тільки батька, а й матері.

Порівняно з могилянським зразком, синодський містив більше інформації про померлу Людину [21, 267].

Часть 3. О умерших								
No		Число умертвия	Кто именно померли	Лета		Какою болезнью	Кем исповеданы и приобщены	Где погребены
мужеска	женска			мужеска	женска			

Як уже зазначалося, майже до 1838 р. формуляри метричних книг церков, підпорядкованих Московському патріархату, залишалися стабільними. Наказом Синоду від 7 лютого 1838 р. була змінена форма метричних записів, яка проіснувала до 1917 року. Згідно з нововведеннями, кожен священник повинен був обов'язково записувати звання, соціальний стан та віросповідання батьків, хрещених, наречених та померлих [30, 396–398].

Текстологічний аналіз метричних книг показав, що нерідкими є записи, які, крім вищезазначеної інформації, містять додаткові відомості про національність, заняття батьків та іншу інформацію біографічного характеру (про зміну віросповідання, усиновлення чи встановлення батьківства).

Для генеалогів важливими є також інформація про хрещених батьків та свідків від нареченого та нареченої, яка може бути в нагоді під час з'ясування родинного оточення новонародженого та тих, хто бере шлюб.

Отже, метричні книги церков є головними джерелами генеалогічної інформації. Адже саме в них реєструвалися головні події в житті людини: народження, шлюб, смерть. Крім того інформація, яку містять метричні книги, може допомогти під час реконструкції генеалогічних зв'язків.

Література

1. Перковський А. Л. Демографічне джерело для використання в нарисах з історії міст і сіл УРСР // Український історичний журнал. – 1965. – № 6. – С. 106–111.
2. Крикун Н. Г. Документальные источники по демографии Правобережной Украины XVIII века // Историографические и источниковедческие проблемы отечественной истории: Межвуз. сб. науч. тр. – Днепропетровск, 1983. – С. 81–88.
3. Ситий І. Метрична книга с. Редьківка як джерело з історії людинності Чернігівського Подніпров'я XVIII ст. – Чернігів, 2004.
4. Любченко В. Б. Колекція подільських метричних книг XVIII ст. як джерело історико-краєзнавчих досліджень: Матеріали ІХ Подільської істор.-краєзн. конф. – Кам'янець-Подільський, 1995. – С. 170.
5. Піддубняк О. Метрична книга с. Малої Мочулки як археографічне джерело до історії східноподільського села другої половини XVIII ст. // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Вип. IV. – Л., 2004. – С. 59–68.
6. Дашкевич Я. Вірменські метричні книги в Україні XVII–XVIII ст. // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Вип. IV. – Л., 2004. – С. 33.
7. Любченко В. До селянської генеалогії Поділля: можливості дослідження, джерела та їх інтерпретація // Українська генеалогія: теорія, методологія, історія та практика. Матеріали І генеалогічних читань пам'яті В. Модзалевського. – К., 1996. – С. 150–153.
8. Кривошея В. Генеалогія українського козацтва: Нариси історії козацьких полків. – К., 2002. – С. 55.
9. Франко І. Йосиф Шумлянський – последний православный епископ Львовский и его "Метрика" // Іван Франко. Твори. – К., 1956. – Т. XIX. – С. 531–532.
10. Шурляков С. В. Генеалогические материалы в архивах Украины. Краткий обзор // Летопись историко-родословного общества в Москве. – М., 1994. – Вып. 2 (46). – С. 97.
11. Скочиляс І. Метричні книги в Галичині першої половини XVIII ст. // Знак. – 1997. – Ч. 14. – С. 4–5.
12. Скочиляс І. "Метрика церковна" Антонія Винницького 1675 року та її поширення в Україні // Знак. – 2001. – Ч. 24. – С. 2–4.
13. Скочиляс І. Метрична реформа у Львівській єпархії 1680 року // Знак. – 2001. – Ч. 25. – С. 2–3.
14. Скочиляс І. Запровадження метричних книг у Київській православній митрополії у другій половині XVII століття // Генеалогічні записки Українського геральдичного товариства. – Вип. II. – Біла Церква, 2001. – С. 77–87.
15. Скочиляс І. "Заповіді" Київського собору 1691 року про метричний облік православних в Україні // Знак. – 2002. – Ч. 28. – С. 2–4.
16. Титов Ф. И. Русская Православная церковь в Польско-Литовском государстве в XVII–XVIII вв. Т. II. Киевская митрополия-епархия в XVII–XVIII вв. – К., 1905. – С. 408.
17. Барвінський Б. Метрики в сільській практиці XVIII ст. // Записки НТШ. – Л. 1903. – Т. 56. – С. 23.
18. Макарий (Булгаков). История Русской церкви (перезид. 1883 г.). – М., 1996. – Кн. 7. – С. 329.
19. ПСЗ–І. Т. IV. С. 192 (№ 1908).
20. ПСЗ–І. Т. VI. С. 707. (№ 4022).
21. ПСЗ–І. Т. VII. С. 266 (№ 4480).
22. ІР НБВ, ф. 1, № 54332.
23. Полонська-Василенко Н. Історія України: Т. 2. – К., 1995. – С. 353.
24. ЦДІАК, ф. 224, оп. 1, спр. 1164, арк. 2.
25. Требник Митрополита Петра Могили: [У 2-х т.]. – Репринт. вид. – К., 1996. – Т. 2. – С. 425 (у книзі сторінкова пагінація кирилицею).

26. ЦДІАК, ф. 224, оп. 2, спр. 221, арк. 2.
27. ЦДІАК, ф. 224, оп. 2, спр. 168.
28. ЦДІАК, ф. 224, оп. 1, спр. 1164, арк. 63 зв.
29. ІР НБВ, ф. 28, № 816, арк. 42.
30. Свод законов Российской империи. Законы о состояниях. – СПб, 1857. – Т. IX. – С. 396–398.
31. Брокгауз Ф. А., Ефрон И. А. Энциклопедический словарь. – СПб, 1892. – Т. 8. – С. 203.

Марина Палієнко (Київ)

Архіви української еміграції: проблеми типології та класифікації

Важливою частиною культурної спадщини українського народу є документальні колекції, які були зібрані та збережені в музейно-архівних центрах, створених представниками української політичної еміграції в країнах Європи в міжвоєнний період, а також у США і Канаді після Другої світової війни. Особливості формування та функціонування цих документальних центрів обумовили специфіку їх комплектування, організації зберігання та використання пам'яток української історії та культури. Дослідження цієї проблеми в архівознавчому, джерелознавчому та археографічному аспектах представляє сьогодні актуальність та наукову цінність з огляду на необхідність, по-перше, відтворення цілісної картини історії створення, переміщення та сучасних умов зберігання документальних колекцій української еміграції, по-друге, всебічного аналізу, використання та введення до наукового обігу інформаційного потенціалу документів офіційного та особового походження, які представлені в цих джерельних комплексах.

Практична цінність розв'язання цього питання полягає в тому, що визначення особливостей організації зберігання документів в українських архівних центрах за кордоном дасть можливість прискорити роботу із реконструкції так званого “празького зібрання” – найбільшого комплексу джерел з української історії періоду визвольних змагань та міжвоєнної еміграції, та підготовки запланованого Державним комітетом архівів України міжархівного путівника “Празькі архіви: Зведений каталог архівів української еміграції в міжвоєнний період”. З іншого боку, це сприятиме створенню комп'ютерних баз даних на матеріали архівної україніки, які сьогодні зберігаються в зарубіжних українознавчих центрах, що у свою чергу має забезпечити інтелектуальний доступ до цих документів.

Аналіз стану наукової розробки проблеми засвідчує, що упродовж останнього десятиліття з'явилася ціла низка праць як українських, так і зарубіжних дослідників, присвячених вивченню історії створення та діяльності українських архівних, музейних та бібліотечних центрів у міжвоєнний період, зокрема, у Польщі, Чехословаччині, Франції (праці Л. Лозенко, М. Мушинки, В. Михальчука, І. Срібняка, М. Палієнко, С. Заремби та ін.) [1–8]. Важливий внесок у дослідження проблеми переміщення українських архівних збірок, у тому числі еміграційних, під час Другої світової війни та в повоєнний період, зробила відома американська дослідниця П. К. Грімстед [9–12]. Крім того, питання переміщення архівних колекцій української еміграції з Чехословаччини до СРСР, подальшої долі цих збірок, місць їх сучасного зберігання ставилися в публікаціях як вищезазначених авторів, так і у статтях Л. Яковлевої, А. Кентія, Р. Пирога [13–16].

Однак, попри важливі досягнення у вивченні цієї проблеми, сьогодні все ще потребують обґрунтування такі її теоретичні аспекти, як визначення типології архівних осередків української еміграції та класифікація документальних комплексів, які відклалися в їх фондах.

З огляду на це слід відзначити, що архівні колекції української еміграції розглядаються як складова зарубіжної архівної україніки, яка у свою чергу складається з двох документальних комплексів – українського (документів, які були створені українським урядовими, військовими, культурно-освітніми, науковими, громадськими установами та організаціями або окремими особами) та зарубіжного (документів, які були створені іноземними урядами, установами та приватними особами) [див.: 18, 117–127]. Архівні колекції української еміграції належать до першого з цих документальних комплексів. П. К. Грімстед у своїй фундаментальній праці “Трофеї війни та імперії: Архівна спадщина України, Друга світова війна та міжнародна політика реституції” виділяє в комплексі зарубіжної